

TÜRK ATASÖZLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ BİLİMSEL ETİK EKSİKLİĞİNDEKİ YERİ*

*Tarık DEMİR***

... Bir ülkenin yönetimini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir!

Konfüçyüs

Öz: Kültür etkileşimsel süreçler sonucunda sürekliliğini sağlayan devingen bir yapıdır. Dil, düşünceleri, düşünceler davranışları, davranışlar toplumu ve kültürü etkiler. Atasözleri dil ve kültürün kesişim alanlarından biridir. Atasözleri toplumsal deneyimlerin en yoğun ifade aracıdır. Toplumsal hafızayı koruduğu gibi bireylerin eğitiminde de önemli bir yere sahiptir. Ancak olumsuz öğretili atasözleri bireyi dolayısıyla toplumu olumsuz da etkileyebilir. Yanlış davranışları meşrulaştıran bazı atasözleri toplumun her kesiminden insanı etkilediği gibi bilimle uğraşan kişileri de etkileyebilecek güce sahiptir. Bilimsel etik eksikliğindeki etmenlerden birinin de toplumsal öğretiler yani atasözlerinin olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı kültür ve davranış arasındaki etkileşime atasözleri ve bilimsel etik arasındaki ilişki üzerinden değinmektir. Çalışma kapsamında Türk dilinde bulunan ve toplumda sıklıkla kullanılan bazı olumsuz öğretili atasözleri belirlenerek bunların bilimsel etik anlayışını zedelemeye ne derece müsait olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Atasözü, bilim, etik, kültür, ahlak, dil.

The Place of Turkish Proverbs in the Absence of Scientific Ethics in Turkey

Abstract: Culture is a dynamic structure that maintains its continuity as a result of interactive processes. Language influences thoughts, thoughts influence behaviours, behaviours influence society and culture. Proverbs are one of the intersection points of language and culture. They are the most intensive means of expression of social experiences. Since proverbs maintain social memory, they play an important role in the education of individuals.. However, those carrying negative messages can affect negatively individuals and the society at large,

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 13.12.2017 - 09.02.2018

** Öğr.Gör., Gazi Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi. tarikdemir@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4173-1948

Some proverbs that legitimize ‘false’ behaviours can affect people from all strata. In addition they have enough power to influence people dealing with science. It is thought that social teachings, in other words proverbs, could be one of the factors for the absence of scientific ethics.

The aim of this study is to discuss the interaction between culture and behaviour from the prism of the relation between scientific ethics and proverbs. Within the context of study, some of the negative connotation proverbs in Turkish used frequently in society are identified and attention is drawn to their capacity in inflicting damage to scientific ethics.

Key words: Proverbs, science, ethics, culture, morals, language.

Giriş

Dil, insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Bu, dilin en temel işlevlerinden biridir. Bu temel işlevin ötesinde, kişinin mağruz kaldığı dilin niteliği de önem arz etmektedir. Çünkü dil, insanı düşünce dünyasından davranışlarına doğru şekillendirici bir güce de sahiptir. “... Dil yaşamı dillendirir. Dolayısıyla dil, yaşamdan ayrı bir varlığa sahip değildir” (İnam, 2004, s. 104). Bu durum uzun süreli gözlemler ve tecrübeler sonucu söylenen atasözlerimizde de gözlemlenebilir. *Bir adama kırk gün (deli dersin deli, akıllı dersin akıllı olur) ne dersin o olur; çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hürsüz edersin* gibi atasözlerimiz dilin karakteri şekillendirici etkisini somutlayabilecek söylemlerdir.

Düşünce ve davranışlarımızı etkileyen, hatta şekillendiren dil; bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan toplumu da şekillendirme gücüne sahiptir. Çünkü toplum bireylerin toplamından daha fazlası değildir. Toplumu oluşturan bireylerin değer hassasiyeti ile toplumsal hassasiyet arasında doğru orantılı bir etkileşimin olduğu düşünülmektedir. Bu hassasiyetler ve duyarsızlıklar dilde en öz halini almaktadır. Atasözleri bunun en güzel örneğidir.

Toplumdaki dengeye ulaşmış kültürel örüntünün belleği olan dil, söz konusu örüntünün korunması ve kültürel bütünlüğün sağlanması bakımından gelenekleri içerisinde barındırır. Dille geleneklerde ortak olarak var olan “hiçbir zaman unutulmama” özelliği, iki kurum arasında bir bütünleşmeye yol açmıştır. Atasözleri ve deyimler gibi her dilde gözlenen dil olguları bu bütünleşmenin bir sonucudur (Köksal, 2004, s. 56).

Bilime, bilim yapanlara saygı, bireyler arası saygıyla doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan bilimsel etik ile atasözleri arasında bir bağ kurulabilir. Bu çalışma kapsamında Türkiye’deki bilimsel etik eksikliğindeki oranın yüksekliği ile kültürün en yoğun yansıtıcıları olan atasözleri arasındaki ilişki, dil-düşünce ve davranış bağlamında nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında belgesel kaynak derleme aracından

yararlanarak Türkiye'deki bilimsel etik eksikliği ile sosyal etki alanı yüksek olan olumsuz öğretimi atasözlerinin ilişkisi olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Bilim ve Bilimsel Etik

Yüzyıllardır yapılan tanımlamalardan hareketle bilim, gözü sonsuzlukta ayakları ise yerde olan bir sistem olarak nitelendirilebilir. Gözünü sonsuzluğa dikmiş olması evrenin keşfinde henüz çok yol alınmamış olmasından bir diğer ifadeyle alınan yolun alınacak yol yanında küçük kalmasındandır. Bu sistemi bilim yapan esas unsur ise ayaklarının yere basması yani bilginin temellendirilmesi, bir dayanağının olmasıdır. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, bilimi şu şekilde açıklamaktadır: “Evrenin bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi”. Bilimin bilgiden ayrılığı, sorgulama sonucunda nedenler ve sonuçları sistematik bir bütüne erdirmesidir. Bilim bir sistem olduğuna göre bu sistem, sıkı bir düzen gerektirir. Bu disiplinler bütünü; yapılması ve yapılmaması gerekenleri belirlemiştir. Bu sınırların içinde hareket ettiğiniz sürece etik; dışına çıktığınız anda ise etik dışı davranmış olursunuz. O hâlde bilim merak edileni belli bir düzen içerisinde sorgulayarak arama ve bulguları tekrarlanabilir ispatlar içinde sisteme sokmaktır.

Merak edileni sorgulayıp sistematik bir sonuca erdirmek disiplinlere göre bazı farklılıklar gösterse de her alan için büyük bir uğraş ve mesai isteyen, emeğe ve akla dayalı yegâne bir eylemdir. Zorluklarla elde edildiği, rağbet gördüğü ve evrenin büyüklüğüne kıyasla az bulunduğu için sistematik bilgi yani bilim kıymetlidir. Ancak bilim adamlığı sıfatı, bu kıymetin saklanmaması; aksine paylaşılıp çoğalarak, büyüyerek yoluna devam etmesi gerektiği düsturu ile kazanıldığı için araştırmacı bu kıymeti sisteme sokabildiği an paylaşır. İşte tam bu noktada bilgiye ve emeğe saygı duyma yani bilimsel etik kavramı ortaya çıkar. Paylaşılan bilgiler kullanılırken emek vereni yok sayılmamalıdır. Buna göre bilimsel etik, emeğe saygı duymak ve emek hırsızlığı yapmamaktır.

Bilimsel etiğin bir diğer boyutu ise bilgiyi sistematize etme sürecinde önem kazanıyor. Bilim yapan kişinin doğru bilgiyi doğru biçimde, yanıltmadan, eksiltmeden veya artırmadan olması gerektiği gibi ortaya koyması gerekir. Çalışmalarda bu tür sorunlarla karşılaşılabilirdiğinden 2002 yılından beri Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi ve 2003 yılından itibaren Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu bu sorunla mücadele için çalışmaktadır.

Bilimde etik dışı davranış, yanılma saptandığında özellikle araştırmacılar, daha sonra araştırmacıların (çok merkezli olabilir) kurumları, bilim çevresi, destekleyen kurumlar ve en fazla da toplum zarar görür. Bilime, bilimsel düşünceye güven sarsılır. Bilimsel kurumlara destek azalır. Toplumda bilim ve aklın egemen olmasına yönelik temel felsefe zedelenir (İnci, 2009, s. 81).

Özelde bireylerin genelde toplumların yani ülkelerin bu konudaki hassasiyeti önem arz etmektedir. Çünkü bilimsel etik eksikliği sadece bireylere değil toplumlara, ülkelere özellikle bilimin üretkenliğine olumsuz etki edebilmektedir. Bilimin korunamadığı yerlerde bilim üretkenliği de düşüktür. Tıpkı savaş, kıtlık gibi güvensiz ortamlarda düşen doğum oranları gibi bilime saygının olmadığı yerlerde bilim üretkenliği de azalır. Bu sorun, beyin göçünün altında yatan etmenlerden biri de olabilir.

Etiğe Aykırı Davranışlar

Bilimsel çalışmalar belli kurallara göre yapılması gereken, özenli çalışmalardır. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bu kuralların dışına çıktığında bilimsellikten uzlaşmanın yanı sıra etik kaygısı ile çalışanlara dolayısıyla bilime zarar verilir. Bilime zarar veren bu etik dışı davranışlar TÜBİTAK tarafından yayınlanan bir broşürde şu şekilde listelenmektedir:

Uydurma (fabrication): Araştırmada bulunmayan verileri üretmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak.

Çarpıtma (falsification): Değişik sonuç verebilecek şekilde araştırma materyalleri, cihazlar, işlemler ve araştırma kayıtlarında değişiklik yapmak veya sonuçları değiştirmek.

Aşırma (plagiarism): Başkalarının metotlarını, verilerini, yazılarını ve şekillerini sahiplerine atıf yapmadan kullanmak.

Duplikasyon (duplication): Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak.

Dilimleme (Least Publishable Units): Bir araştırmacının sonuçlarını, araştırmacının bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde ayırarak çok sayıda yayım yapmak.

Destek belirtmeme: Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum ve yayınlarda destek veren kurum veya kuruluş desteğini belirtmemek.

Yazar adlarında değişiklik yapma: Araştırma ve makalede ortak araştırmacı ve yazarların yazılı görüş birliği olmadan, araştırmada aktif katkısı bulunanların isimlerini çıkartmak veya yazarlıkla bağdaşmayacak katkı nedeniyle yeni yazarlar eklemek veya yazar sıralamasını değiştirmek.

Diğer: Araştırma ve yayım etiği ilkeleriyle bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak (TÜBİTAK).

Bilimsel bilgi üretim sürecinde burada belirtilen hatalara düşülmeden çalışılması gerekmektedir. Bunun için düşülen ve düşülmesi muhtemel hatalara dikkat çekmek gerekir. Çünkü yapılmaması gerekenleri işaret ederek yapılması gerekenleri belirlemek de bir yöntemdir. Bu durum atalar tarafından *edebi edepsizden öğren* şeklinde ifade edilmiştir.

Bilimsel Etik Eksikliğinde Toplumun ve Kültürün Etkisi

Birey, toplumun biriktirdiği ve ürettiği kültür unsurlarının toplamına maruz kalan, bu buluşmada kültürlenmiş ve böylece topluma aidiyet hissi geliştirerek kabul gören insandır. Buna göre insan yani birey toplumun küçük bir örneği, toplum da bireylerin toplamıdır. Bu olmazsa olmaz etkileşimde ebedî ve ezeli bir mecburiyet bulunmaktadır.

İnsan, düşünebilen ve bu düşüncelerini dillendirebilen bir varlık olması yönüyle diğer canlı türlerinden ayrılır. Bu farklılığın iki temel unsuru düşünce ve dildir. Humboldt'a göre *dil düşünceyi, düşünceler de dili yaratır* (Humbolt, 1949'dan akt. Akarsu, 1984, s. 42). Düşüncelerin yaşama yansıyan ve birikerek gelecek nesle aktarılan boyutuna ise kültür denmektedir. Kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak kabul edilen dil yani birey bu süreci yoğun biçimde dilsel aktarımlarla gerçekleştirir. Bu noktada dil ile kültürün ve kültürlenmenin yoğun ilişkisinden bahsedilmektedir. Buna göre dil kültürden, kültür de dilin kullanıcısı, geliştiricisi ve aktarıcısı olan bireyden bağımsız değildir. O halde kültüründeki ifadelerle düşünen birey öğretilerine göre düşünür ve yaşar. Nitekim L. Weisgerber: "İnsan çalışmalarının bütün sonuçları ancak dille şekillenirler" demiştir (Weisgerber, 1949'dan akt. Akarsu 1984, s. 45). Buna göre dil ile nesilden nesile aktarılan ve dilin seçkin örneklerini oluşturan, nasihat verme, yol gösterme işlevleri taşıyan atasözleri toplumumuzda binlerce yıllık faaliyetlerin sonucu olarak şekillenmiş ve süregelmiştir. O hâlde Weisgerber ve Humboldt'un düşüncelerini birlikte ele alırsak dilimizdeki atasözleri vb. ifadeler binlerce yıllık uğraş ve çalışmaların somutlaştırılmış hâlidir ve bu ifadeler bizim düşünce sistemimizi ve kabullerimizi yansıtmaktadır. O hâlde sorunlara çözüm üretebilmek için düşüncelerimizi yani zihin dünyamızı, dolayısıyla etik değerlerimizi gözden geçirmemiz gerekmektedir.

Araştırma etiğine uymama veya araştırma etiğini önemsememe ülkemiz insanlarının genel anlamda yasa ve kuralları algılama ve onlara uyma biçimi ile doğrudan ilişkilidir. Trafik kurallarına uyma biçimimiz, fay hattı üzerine bina inşa etme mantığımız ile bilimsel araştırma etiğine uyma biçimimiz arasında temelde bir fark yoktur. Etik kusurlara neden olan davranış kalıbının temelinde şu yaklaşımlar yatmaktadır:

a) Bir şey olmaz abi mantığı: Bunun nedeni analitik düşünmememizdir. Analitik düşüncenin egemen olamamasının nedeni ise eğitim sisteminin ilkokuldan itibaren ezberci ve analitik düşünceden yoksun olmasının yanı

sıra bilim felsefesi ve bilim tarihine eğitimimiz içinde fazla yer verilmemesidir...

b) İdare et abi mantığı: Kurallara uymama sonucunda yakalanma söz konusu olursa bu mantık devreye girer. ... Yeter ki kendisini yakalayanların veya uymadığı kurallara gerçekten uyup uymadığına karar vereceklerin duygularına (!) hitap edebilsin...

c) Bak bu seferlik idare ediyorum bir daha olmasın mantığı (bir defadan bir şey olmaz mantığı): ... Yasa, yönetmelik, yönerge ve kural vb. nesnelere bir kere delinmesinden bir şey olmaz. Gerçi daha sonra benzer durumda etik kusur olduğu yönünde bir karara varıldığında çifte standart ortaya çıkabilir; ama olsun, bir defadan bir şey olmaz. Bu mantığı besleyen en önemli etkenlerden biri etik kurullar gibi yaptırım uygulaması gereken yerlerdeki üyelerin de etik kusurlara sahip olmasıdır (Uzbay, 2006, ss. 25-26).

Uzbay'ın da belirttiği üzere toplumsal bakış açımız, değerler dünyamız bilime ve bilimsel etiğe doğrudan etki edebilmektedir. Bir şey olmaz, ilk seferin günahı olmaz, idare edilir, bu seferlik idare ederiz şeklindeki toplumsal davranış biçimleri kültürel faktörlerin görünür hâle gelmesinin olumsuz örneklerinden biridir. Bu durum Charles H. Cooley'in ayna-benlik kuramı ile de açıklanabilir. Bu kurama göre birey etkileşime girdiği diğer insanların bizim hakkımızdaki değerlendirmeleri ile kendimiz yani benliğimiz hakkındaki görüşümüzü şekillendirdiğini ileri sürer. Yani benliğimiz davranışlarımız sonucunda etrafımızdan aldığımız tepkilerle şekillenir. Yani toplumsal tepki sayılabilecek olan olumlu ve olumsuz atasözlerinin bireylerin davranış ve karakterlerini dolayısıyla toplumsal kabul ve davranışları şekillendirebilecek bir güce sahip olduğu düşünülmektedir.

Antropolog Clifford Geertz kültürü, kültürel öğrenme ve sembollere dayalı fikirlerle tanımlamıştır. Kültürler, davranışların yöneltmesi ile ilişkili olan kontrol mekanizmalarıyla karakterizedir; tıpkı bir bilgisayar programcısının, planlar, birtakım düzenlemeler, kurallar ve bilgilendirmeler ile ilgili olması gibi (Geertz, 1973, s. 44).

Bu programlar insanlar tarafından belirli geleneklerle kültürlenerek benimsenmiştir. İnsanlar, önceden geliştirilmiş anlam ve sembol sistemlerini adım adım içselleştirmiştir. Bu da davranışlarına ve algılarına hayat boyu yol göstermeye yardımcı olmuştur (Geertz, 1949'dan akt. Gezon&Kottak, 2016, s. 19).

Kültürümüzde büyük bir paya sahip olan duyarlılık, hoşgörü gibi kavramlar da doğru yer ve zamanda işe koşulmadığı için bilimsel etik eksikliğinin toplumumuzdaki artışını tetiklediğini söylemek mümkün görünmektedir. *Aman dileylene el kalkmaz, eğilen baş kesilmez, iyiliğe iyilik her kişinin, kötülüğe iyilik her kişinin karı, beşer şaşar, hatasız kul olmaz, eğri ağaçsız orman olmaz* gibi söylemlerle yanlışlar toplum nezdinde kabul edilebilir hâle getirildikçe

toplumun bu tavrını gören bireyler etik ihlalleri konusunda daha az duyarlı olabilirler.

Kültürel Bir Unsur Olarak Atasözlerinin Topluma ve Bireye Etkisi

Kültürü oluşturan unsurlar sayılacağı zaman en başta dil yerini alır. Din, gelenek-görenek, sanat, tarih gibi diğer unsurlar dilin ardı sıra söylenir çünkü dil, kültür gibi bu disiplinlerin de oluşumunda ve aktarımında önemli bir rol oynar. Böyle büyük bir güce sahip olan dil, kültürün unsuru olmakla birlikte nesilden nesile akatarıcısıdır da diyebiliriz. Çünkü “Kültürler, kendi üyelerini belirli kişilik özelliklerini paylaşma yönünde eğitir” (Gezon&Kottak, 2016, s. 21). Bu eğitim doğrudan aktarımla, gözlemler sonucunda kazanılabileceği gibi farkında olmadan davranış şekline dönüştürme şeklinde de edinilebilir. Bu eğitimde sıklıkla kullanılan dil ve dilin en yoğun söylemleri olan atasözleri sıklıkla işe koşularak bireyin ve toplumun bu tür aktarımlarla kültürlenmesi sağlanır.

Öğretide bulunma, yol gösterme atasözlerinin birincil işlevidir. Yaşantı yani tecrübe sonucu söylendiği ve toplumun genelinde kabul gördüğü için doğruluğu tartışılmaz. Toplumun genelinde kabul gören düşünce ürünleridir atasözleri.

Bazı atasözleri bireyin çalışmasını telkin eder ve bazıları tembelliğin vereceği zararı haber verir. Örneğin; *emek olmadan yemek olmaz, yazın gölge hoş kışın çuval boş, akan su yosun tutmaz, işleyen demir pas tutmaz, lafla peynir gemisi yürümez, zahmetsiz rahmet olmaz, er olan ekmeğini taştan çıkarır...* Bu tür olumlu öğretilerde bulunan atasözleri dil ve kültür dünyamızda yer almakla birlikte olumsuz telkinlerde bulunarak kültürün kendini yanlışlamasına neden olabilen olumsuz öğretili atasözleri de bulunmaktadır.

Atasözlerinin yanlış söylenmesi söz konusu olabildiği gibi yanlış çıkarımlarla yorumlanması da mümkün görünmektedir. “Güzele bakmak sevaptır” olarak bilinen ancak doğrusu “Güzel bakmak sevaptır” olan atasözünde olduğu gibi atasözleri bir vesile yanlış aktarımlar da gerçekleştirebilmektedir. Bu yanlış öğretiler zihin dünyamızı da yanlış şekillendirebildiğinden özelde bireye genelde ise topluma olumsuz bir biçimde etki edebilmektedir. Çünkü bu yanlışlıkları doğru kabul eden bireyler olumsuz eylemlerine bu yanlış atasözlerini dayanak olarak gösterebilmektedir. Bireylerin bu tür eylemlerini atasözleri ile meşrulaştırmaları toplum nezdinde kabul edilebilirliğini yükseltmekte ve hem bireyin hem de toplumun yozlaşmasına sebep olmaktadır.

Asırlardır süregelen Türk kültüründeki ve İslam inancındaki kutsal değerlerle bakıldığında da hak edilmeyene el uzatmama, başkasının malına göz dikmeme, emeksiz kazanç hevesine düşmeme, güzel ahlaklı olma gibi değerler öğretilir. Bu tür davranışları pekiştirmek için söylenen onca olumlu öğretilerde bulunan atasözünün yanı sıra tam aksi iletilerde bulunan ve kültürün kendini

yanlışlamasına sebep olan olumsuz öğretili atasözleri de mevcuttur. Bu atasözlerine aşağıda genişçe yer verilmiştir.

Olumsuz Öğretili Atasözlerinin Bilimsel Etiğe Etkileri

Atasözleri toplumun kabullerini etkileyebilen, toplumda kural derecesinde etkin bir güce sahip olan ve düstur hâline gelebilen önemli bir kültürel araçtır. Bu derece etkili sözler toplumdaki her alanda olduğu gibi bilimsel etik anlayışını da etkileyebilecek güce sahiptir. Atasözlerini Zeynep Korkmaz şu şekilde açıklamıştır: “Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği sözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz” (Korkmaz, 2007, s. 27). Ahmet Topaloğlu’nun tanımı ise şu şekildedir: “Eski nesillerin uzun denemelere dayanan hükümlerini, genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstur haline getiren ve kalıplaşmış söz biçimleri bulunan, herkesçe benimsenmiş özlü söz” (Topaloğlu, 1989, s. 32).

Toplumun ve bu bütünün parçaları olan bireylerin eğitiminde büyük öneme sahip olan atasözleri bazen; bencilliği, hırsızlığı, menfaatçiliği, vurdumduymazlığı, tembelliği telkin ederken bazen de araştırma azmini, yenilikçiliği, paylaşımcılığı ve ifade özgürlüğünü kısıtlayabilmektedir. Bu kapsamda Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü’ndeki atasözleri incelenmiş ve etik anlayışa olumsuz etki edebilecek olanlar seçilmiştir. Öncelikle belirlenen bu atasözlerini dikkatle inceleyelim:

- Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
- Akara kokara bakma çuvala girene bak.
- Akıllı köprü arayınca dek deli suyu geçer.
- Ar dünyası değil kâr dünyası.
- Atın ölümü arpadan olsun.
- Bal tutan parmağını yalar.
- Devletin malı deniz yemeyen domuz.
- İş olacağına varır ahmak kendini yorar.
- Üzümüne ye de bağını sorma.

Bu atasözlerinin öğretileri ile büyütülen daha sonra meslekî hayata başlayan birisi gayri ahlakî eylemlerde bulunabilir. Çünkü atasözleri maalesef toplumda mevcut anlamı iyi de olsa kötü manada kullanılabilir. *Akara kokara bakma çuvala girene bak* atasözü kişiye detayları kurcalamayıp kazanacaklarına odaklan öğretisi ile süreci önemsizleştiren ve sonuca odaklayan bir ileti

vermektedir. Ancak Türk kültüründe ve inanç biçiminde sonucu kabul edilebilir kılan sürecin meşruluğudur. Üstelik bu atasözü aslında iyi kötü demeden tasarruf edip mal biriktirmeyi anlatmaktadır.

Akıllı köprü arayınca dek deli suyu geçer atasözüne uygun hareket eden birisi araştırıp bilgiye erişmektense hazır olana yönelebilir. *Ar dünyası değil kâr dünyası* düsturu ile hareket edildiğinde kişiler hiç utanmadan kendine ait olmayan bilgiyi sırf amaçlarına, kârına uygun olduğu için kullanabilir, intihal yapabilir. Bu durum tespit edilip ve yaptırım ile karşılaşıldığında *atın ölümü arpadan olsun, acı patlıcanı kırağı çalmaz* diyerek yanlıştta ısrar edilebilir. Çünkü yukarıdaki atasözleri olumsuz durumları kabullenilebilir, sıradan durumlar olarak niteleyebilecek bir güce sahiptir. Çünkü sözler düşünceye, düşünceler davranışlara hükmetme gücüne sahiptir.

Ulaşılan bilgiler, araştırma sonuçları vb. bilgiler kaynak gösterilmeksizin yayınlanması durumunda *bal tutan parmağını yalar* sözüyle duruma destek bulabilmektedir. Bu yanıtlmalarla kişiler kamu yararı için kullanılması gereken bilgi veya farklı kaynakları kendi menfaatine uygun biçimde sarf edebilir. Öyleki bu durum doğrudan *devletin malı deniz yemeyen domuz* sözüyle savunulabilir. Çünkü atasözleri uzun süreli gözlemler, tecrübeler sonucu söylenmiş, doğruluğu ve kabul edilirlği yüksek ifadelerdir.

Bunlar arasında bilimsel etik anlayışındaki eksikliğe, daha güzel bir ifade ile bilimsel ahlaksızlığa en çok teşvik eden atasözü şu olsa gerek: *Üzümünü ye de bağını sorma*. Yararlanılan doküman, bilgi veya belgelerin kim tarafından, nerede, ne zaman üretildiğinin hiçbir önemi yok şeklinde yorumlanabileceğini düşünmek ispatlanamaz bir sav olmasa gerek. Çocukluktan itibaren defalarca maruz kalınan bu atasözü bilinçaltına ve bilince yine sonuç odaklılığı yerleştirmektedir. Ahlak ve inanç sitemlerinin öğretilerinin aksine helal, hak kavramlarını devre dışı bırakmayı kabul edilebilir göstermektedir.

Atasözlerinin yani öğretilerin bireyde ve toplumda ne denli etkin olduğunu Aksan'ın şu sözünden anlayabiliriz: "Her ulusun kendi deneyimleri ve bilgeliğiyle oluşturduğu atasözleri, bir dil birliğinin dünya görüşünü, yaşayış biçimini yansıttığı gibi o toplumun kültür tarihiyle ilgili önemli ipuçları da verir" (Aksan, 2007, s. 38). İşte bu tür öğretiler daha çocuk yaşta bireylerin zihinsel kodlamaları arasına yerleştirilmekte ve yanlış öğretilerle bozulmuş, tahrip edilmiş düşünce sistemleri her alanda olduğu gibi akademik ürünlerde, akademisyenliğe hiç de yakışmayacak biçimde karşımıza çıkabilmektedir. Sahte yayımların, çalıntı eserlerin, aşırma bölümlerin yer aldığı (çal)ışmalar çıkmasında yanlış öğretilerle yetiştirilmiş kusurlu düşünce sistemlerinin etkisi olmadığı düşünülemez. Özellikle akademik yayınlarda çıkan intihal oranları bu savı güçlendirmektedir.

Bu oranlar o denli yüksektir ki bilimsel etik ihlali ile mücadele edilecek birimler, kuruluşlar oluşturulmaktadır. Ülkemizdeki intihal oranlarını somutlaştırabilmek adına Ziya Toprak'ın 2017 yılında yayınlamış olduğu *Türkiye'de Akademik Yazı* adlı çalışmasındaki bulgulara değinmekte fayda var. Toprak, çalışması kapsamında 2007-2016 yılları arasında yazılmış 470'i yüksek lisans ve 130'u doktora tezi olmak üzere 600 tezi inceleyerek şu oran ve sonuçlara ulaşmıştır:

Çalışma kapsamında yüksek derecede intihal içeren tez sayısı 207 (%34.5) olarak bulunmuştur. Yüksek lisans tezlerinden 173 adeti (%36.81) intihal içerirken doktora tezleri için bu sayı 34'tür (%26.15). Türkçe yazılan tezlerden intihal içeren tezlerin sayısı 182 (%35.62) olarak bulunurken, İngilizce yazılan tezlerin 25 (%28.10) tanesi intihal içermektedir. Bu sayı tüm tezlerin %34.5'ine tekabül etmektedir. Kamu üniversitelerinde yazılan tezlerde intihal içeren sayı 150 (%31.44) olmuştur. Vakıf üniversitelerinde bu sayı 57 (%46.34) olmuştur. Çalışmanın sadece yüksek seviyede intihal içeren tezleri kapsadığı düşünüldüğünde, bütün seviyelerde intihal içeren tez sayısının daha yüksek olabileceği ihtimali güçlü bir olasılıktır (Toprak, 2017, s. 8).

Sonuç ve Yorum

İnsanların içine doğduğu kültür bireye ayna tutarak onun davranışlarını şekillendirmesini sağlar. Bu davranışlar topluma göre şekillenir. Toplumdaki yanlış davranışlar da taklit edilerek kazanılabilir. Bu da birey ve toplum arasındaki doğal etkileşimde yanlışlar silsilesinin zamansal sürekliliğini sağlayabilir. O hâlde davranışlarımızı şekillendirmeye dilimizden başlayarak bu istenmeyen zincirin zamanın bir yerinde kırılması ve düzeltilmesi gerekir.

Taylor, 1871'deki yazılarında kültürü, kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bütünü olarak tanımlar (Haviland, 2008, s. 103). Davranışlar kültürel değerlere göre şekillenir ve sergilenir. Kültürel değerlerin somutlandığı yerler o kültürü benimsemiş kişilerin davranışlarıdır. Örneğin; Türk kültüründe yiyecekleri ses çıkararak yemek hoş karşılanmazken Japonya'da ses çıkarmak yemeği beğendiğinizi göstermenin doğal bir yoludur. Türk kültüründe ayıplanacak bir hareket Etiyopya'da tamam, sorun yok anlamında kullanılabilir. Bu durum tam olarak kültürün davranışa dönüşmesidir. Kültürü ve davranışları şekillendiren ve aktaran ise dildir. Dil, düşünceyi; düşünceler de davranışları şekillendirdiğine göre bireylerin maruz kaldıkları dilsel ifadeler azami düzeyde özenle seçilmiş doğru öğretiler sunan içeriklere sahip olmalıdır. Çünkü yanlış öğretilerle büyütülmüş çocuklar doğru eylemlerde bulunan büyükler olmayacaklardır. *Eğri ok düz gitmez* atasözü de bu durumu somutlamaktadır.

Mahatma Gandhi'nin şu sözleri anlatmak istediklerimizi âdeta özetlemektedir:

Söylediklerinize dikkat edin, düşüncelere dönüşür. Düşüncelerinize dikkat edin, duygularınıza dönüşür. Duygularınıza dikkat edin, davranışlarınıza dönüşür. Davranışlarınıza dikkat edin, alışkanlıklarınıza dönüşür. Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerlerinize dönüşür. Değerlerinize dikkat edin, karakterinize dönüşür. Karakterinize dikkat edin, kaderiniz olur (Akçakaya, 2015, s. 1).

Olumsuz öğretili atasözleri veya benzeri ifadeler yanlış düşüncelere ve duygulara, bu duygu ve düşünceler yanlış davranışlara ve alışkanlıklara, bu alışkanlıklar da yanlış karakter sahibi bireyler yetişmesine sebep olabilecektir. Eğri bireylerden oluşan topluluklar da doğru işler yapan, kültürlerini medeniyete dönüştürülebilen toplumlara evrilemezler. Buna göre Türkiye'nin ahlaki değerleri en üst düzeyde gelişmiş bir ülke hâline gelebilmesi; bilim üreten ve bu üretimi evrensel değerlere göre yapıp tüm dünyada kabul gören bir medeniyete evrilebilmesi için kişilerin, bilimsel etik kaygısını ve anlayışını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bunu yaparken de öncelikle ailede başlayan, çevrede ve okullarda devam eden karakter eğitiminin bilinçli bir şekilde gözden geçirilmesi ilk iş olmalıdır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birlikte çalışarak işi baştan sağlam tutmalıdır. Değer eğitimi daha okula gelmeden ailede kazandırıldığından işe buradan başlanmalıdır. Bunun için de öncelikle sözlerimize, öğretilerimize dikkat etmeliyiz. Çünkü bizim söylemlerimiz de gelecek neslin atasözleridir. Ancak bu şekilde tüm dünyaya örnek olabilecek hasletlere sahip Türk kültürü medeniyet seviyesine yükseltilebilecektir.

Her millet kendi içinde bilime farklı değerler yükleyebilir. Ancak bilim adamları taşıdıkları sıfatın bir gereği olarak kültürlü olmanın ötesinde çok kültürlü yani medeni de olmalıdır. Medeniyet, kültürlerin toplamıdır ve kültürlerden üstündür. Yani bilim adamının evrensel bakış açısına sahip olması gerektiği gibi bilimsel etik konusunda da evrensel kuralları bilip bunlara saygı duyarak bu ölçütlere göre üreticiliğini ortaya koymalıdır. O hâlde bilimsel etik anlayışındaki eksiklik medeniyet olma yolundaki ilerleyiş için bir eksiklik olmakla birlikte yapılması gerekeni gösteren bir pusula niteliği de taşımaktadır. Bu eksikliğin oluşumunda gizil bir etkisi olduğu düşünülen olumsuz öğretili atasözlerinin rehber edinilmesi ya da referans gösterilmesinden vazgeçilmelidir. Atasözlerinin etik eksikliğindeki yerinin ve etkisinin netleştirilebilmesi için farklı modellerle çalışmalar yapılması gerekir. Bu çalışmalar ilgili kurumlarca uzun soluklu gözlemler ve deneysel çalışmalarla desteklenmelidir. Çalışmaların konusu sadece olumsuz öğretili atasözleri olmamalı; olumlu öğretili atasözlerinin etik eksikliğinin önüne geçilmesindeki etkileri de bir değişken olarak incelenmeli ve savın doğruluğu irdelenmelidir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1984). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Akçakaya, Ü. (2015, 04 Mart). *Düşüncelerinize Dikkat Edin Kaderiniz Olur*. 23.05.2018 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr/dusuncelerinize-dikkat-edin-kaderiniz-olur/Blog/?BlogNo=491745> adresinden erişildi.
- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Yayınevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çoştı, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, 3, 117-138. 02.01.2018 tarihinde http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D03296/2009_3/2009_3_COSTUY.pdf adresinden erişildi.
- Gezon, L. ve Kottak, C. (2016). *Kültür*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Haviland, W. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Humboldt, W. (1908). *Gesammelte Schriften*, Berlin: Bd. 7, 2.
- İnam, A. (2004). Bilim, Sanat ve Felsefe Dili Olarak Türkçe. *Dil ve Dilimiz Türkçe Sempozyumu, 13-14 Kasım 2003*, içinde (ss. 104-107). Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER Yayınları.
- İnci, O. (2009). Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıltmalar Yanıltmaları Önlemeye Yönelik Öneriler. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 69-90.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, A. (2004). Bilimsel ve Sanatsal Yaratıcılık İçin Anadilinin Önemi. *Dil ve Dilimiz Türkçe Sempozyumu, 13-14 Kasım 2003*, içinde (s. 56). Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER Yayınları.
- O'brien, J. (2011). *The Production of Reality: Essays and Readings on Social Interaction*, United States of America. 02.01.2018 tarihinde https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=8FKzamiVX4sC&oi=fnd&pg=PA126&dq=Charles+Cooley+&ots=13GSXZny7B&sig=tzOEmAeIA3mWrD8WvDRuGQWN7Jk&redir_esc=y#v=onepage&q=Charles%20Cooley&f=fal se adresinden erişildi.
- Özkan, B. ve Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler, *Turkish Studies*, 6/3, 113-114.
- Pala, İ. (2012). *Sözün Özünden Düünden Bugüne Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu). 23.10.2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri adresinden erişildi.
- TDK (Türk Dil Kurumu). 23.10.2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59ee5d6e9b2f27.11089329 adresinden erişildi.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- Toprak, Z. (2017). Türkiye'de Akademik Yazı. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34(2).
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknoloji Araştırma Merkezi). 23.10.2017 tarihinde <http://journals.tubitak.gov.tr/genel/brosur.pdf> adresinden erişildi.
- Uzday, İ. Z. (2006). Bilimsel Araştırma Etiği. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 19-26. Ankara: TÜBİTAK Matbaası.
- Weisgerber, L. (1950). *Die Sprache unter den Kraefen des menschlichen Daseins*, Düsseldorf. 02.01.2018 tarihinde <https://books.google.com.tr/books?id=oJDtIToTmcAC&pg=PA2178&lpg=PA2178&dq=WE%C4%B0SGERBER+Leo,+Die+Sprache+unter+den+Kraefen+des+menschlichen+Daseins,+D%C3%BCseldorf+1950.&source=bl&ots=5hFmXYfBmx&sig=n1fNFy7QMff20VIAILR5oQQ4Nko&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjPzYvy-qXaAhUEQZoKHTMgBtAQ6AEIMDAB#v=onepage&q&f=false> adresinden erişildi.

